

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์

การวิจัยมักถูกมองว่าเป็นสิ่งไกลตัวเนื่องจากมีความเป็นวิชาการ อีกทั้งยังมีขั้นตอนที่ยุ่งและยาก แต่หากจะอธิบายการวิจัยให้ใกล้ตัวขึ้นมาอีกเล็กน้อย ก็อาจกล่าวได้ว่าอันที่จริงแล้วในชีวิตประจำวันของมนุษย์มักมีความใกล้ชิดกับการวิจัยโดยที่บางครั้งมนุษย์เองอาจไม่รู้ตัวด้วยซ้ำไป กล่าวคือ เพียงแค่มนุษย์มีความสนใจหรือมีคำถามต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว รวมทั้งมีการเพื่อกำหนดคำตอบเพื่อคลายความสงสัยดังกล่าว ด้วยวิธีการต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลหลากหลายแหล่ง จนกระทั่งได้คำตอบที่เชื่อถือได้ในระดับหนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่า นั่นคือการวิจัยย่อย ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์แล้วนั่นเอง การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้ จึงจะกล่าวถึงหัวข้อต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจและคุ้นเคยกับการวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นหลักการ แนวคิด ความหมาย ประเภท และขั้นตอนการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของการวิจัย

หากต้องการหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า การวิจัยคืออะไรนั้น การศึกษาความหมายของการวิจัยที่มีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้คำนิยามไว้ คงเป็นการตอบคำถามได้อย่างดีที่สุด ในที่นี้จึงจะขอยกความหมายของการวิจัยตามที่นักวิชาการได้ให้ไว้ ดังนี้

การวิจัย หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่ต้องการศึกษา คำว่า กระบวนการในที่นี้หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กระทำ ต้องมีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งทุกกิจกรรมจะต้องมุ่งไปที่การบรรลุถึงเป้าหมาย คือการได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจจริงในเรื่องที่ศึกษาตามที่กำหนดไว้ (สุชาติ, 2555)

ในขณะที่ ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2557) ให้ความเห็นว่า การวิจัย คือกระบวนการแสวงหาความรู้ของบุคคล เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในศาสตร์หรือสาขาวิชาต่างๆ เพื่อค้นหาคำตอบหรือการพิสูจน์ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านั้น โดยมีการดำเนินการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีการที่ชัดเจน มีขั้นตอนละเอียดซับซ้อน ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในขณะที่มีการ

ระมัดระวังเกี่ยวกับความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนมีการตรวจสอบความถูกต้องของคำตอบที่ได้รับ

นอกจากนี้ยังมีผู้อธิบายความหมายของการวิจัย โดยพิจารณาจากคำว่า research ไว้ด้วยว่า หากพิจารณาจากรากศัพท์ภาษาละติน จะพบว่า “research” เกิดจากการผสมคำอยู่ 2 คำด้วยกัน คือ re ซึ่งแปลว่า again หรืออีกครั้ง และคำว่า cercier ซึ่งแปลว่า search หรือการค้นหา การแสวงหา ดังนั้น เมื่อนำคำดังกล่าวมารวมกัน research หรือการวิจัยจึงหมายถึง การค้นหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ อย่างซ้ำๆ หรืออย่างละเอียดถี่ถ้วนนั่นเอง (Berger, 2011)

ซาลิสซา มากแพ้นทอง (2559) ได้สรุปความหมายของการวิจัยไว้ว่า เป็นกระบวนการสืบหาข้อมูล และข้อเท็จจริงที่จัดทำอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ เน้นหลักความถูกต้อง เที่ยงตรง ปราศจากอคติ และอาศัยหลักการวิจัยเชิงสังคมศาสตร์เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรม เพื่อค้นหาคำตอบให้แก่คำถามวิจัยที่ตั้งขึ้น

ปติวีรดา ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา กล่าวว่า โดยสรุปแล้ว การวิจัย หมายถึง กระบวนการทางวิชาการรูปแบบหนึ่งที่เป็นกระบวนการ และเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ โดยการศึกษาค้นคว้า ตรวจสอบข้อมูล สํารวจ (Survey research) ทดลอง (Experimental research) โดยอาศัยวิธีการ (Methodology) เช่น วิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical method) รวมทั้งวิธีการทางสังคมศาสตร์อื่น เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริง (Truth) และวิธีการแก้ปัญหา/ข้อสมมติฐาน (Hypothesis) อย่างเป็นระบบ ซึ่งถ้าเป็นการวิจัยซ้ำ ๆ ที่มีประสิทธิภาพโดยอาศัยตัวแปร (Variables) ที่มีการกลั่นกรองควบคุม และอาศัยกฎเกณฑ์ทางสถิติ (Statistical rules) เข้าช่วยก็อาจจะมี ความเที่ยงตรงสูง (Validity) มีความเชื่อมั่นทางการวิจัยและสรุปเป็นทฤษฎีได้

จากการศึกษาความหมายของการวิจัยในแง่มุมต่างๆ ข้างต้นนั้น อาจสรุปได้ว่า การวิจัย หมายถึง การแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง โดยกระทำอย่างเป็นกระบวนการที่มีระบบ ระเบียบ อย่างถูกต้อง เที่ยงตรง ปราศจากอคติ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์หรือคำตอบที่มีความเชื่อมั่นทางการวิจัยและอาจสรุปเป็นทฤษฎีได้ในที่สุด

หลักการ แนวคิดทางการวิจัย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การวิจัยก็คือการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ การศึกษาหลักการ แนวคิดทางการวิจัย จึงเป็นการศึกษาหลักการ แนวคิดในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์นั่นเอง

จันทิมา เขียวแก้ว (2553) ได้อธิบายพัฒนาการของการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ไว้ว่า ธรรมชาติเป็นแหล่งกำเนิดของปรากฏการณ์ให้มนุษย์สงสัยใคร่รู้ มนุษย์พัฒนาวิธีการแสวงหาความรู้เพื่อความอยู่รอดด้วยวิธีการต่างๆ หลากหลาย จากการค้นพบโดยบังเอิญ จากการลองผิดลองถูก จากวิธีการที่ไม่เป็นระบบจนเป็นระบบระเบียบมากขึ้น จนกระทั่งสามารถพัฒนาวิธีการแสวงหาความรู้ที่เป็นระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ ที่ได้รับการยอมรับในเรื่องความเที่ยงตรง ดังนี้

1. ความบังเอิญ (accident/chance) การค้นพบที่ยิ่งใหญ่หลายๆ อย่างเกิดขึ้นโดยบังเอิญ เป็นสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้คาดหมายผลเอาไว้ล่วงหน้า แต่สามารถนำเอาสิ่งที่ค้นพบมาปรับใช้ร่วมกับวิธีการอื่น เช่น วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อนำไปสู่การค้นพบใหม่ เช่น การค้นพบกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันโรคของหลุยส์ ปาสเตอร์ เมื่อปี ค.ศ. 1873 ที่พยายามศึกษาค้นคว้าเรื่องภูมิต้านทานต่อเชื้ออหิวาต์ตกโรคในไก่แต่ไม่พบอะไรในช่วงแรก จนรู้สึกท้อแท้ จึงได้พักการทดลองไว้ระยะหนึ่ง เมื่อกลับจากการพักผ่อน ก็เริ่มการทดลองต่อ แต่ด้วยความคิดแวบหนึ่งทำให้ปาสเตอร์ทดลองฉีดเชื้ออหิวาต์ที่ถูกทิ้งไว้จนอ่อนฤทธิ์เข้าไปในไก่ที่ทิ้งไว้ระยะหนึ่ง ต่อมาก็ฉีดเชื้ออหิวาต์สดเข้าไปในตัวไก่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพบว่าไก่สามารถต้านทานเชื้ออหิวาต์ได้ดี เมื่อทดลองต่อมาจึงได้ข้อสรุปว่า เชื้อที่ถูกทำให้อ่อนกำลังถึงระดับที่ไม่ออกฤทธิ์ต่อร่างกาย เมื่อฉีดเข้าสู่ร่างกายจะไปกระตุ้นให้สิ่งที่มีชีวิตสร้างภูมิคุ้มกันเสริมเติมจากที่มีเป็นทุนเดิมอยู่บ้างแล้วโดยกำเนิด จึงมีความสามารถต่อต้านเชื้อโรคในโอกาสต่อมาได้อย่างดี

2. การลองผิดลองถูก (trial and error) การค้นพบบางครั้งก็มาจากการลองผิดลองถูก ในสมัยโบราณการแสวงหาอาหารมายังชีพก็ต้องอาศัยการลอง ถ้าต้องการรู้ว่าพืชชนิดใดรับประทานได้หรือไม่ได้ก็ต้องลองกินแล้วสังเกตผลเป็นรายๆ เป็นการเอาชีวิตเข้าเสี่ยง เพราะยังไม่มีทดสอบด้วยวิธีการแบบในปัจจุบัน การลองผิดลองถูกยังถูกใช้อยู่บ้างตามโอกาสโดยตัวเลือกละเลยจะถูกทำให้น้อยลง จึงมีความปลอดภัยมากขึ้น ความรู้ด้วยวิธีการนี้เมื่อรู้แล้วก็จะนำมาบอกเล่าปากต่อปากขยายวง และยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นความรู้ของชุมชนในที่สุด

3. วิธีการทางไสยศาสตร์ (supernatural methods) เป็นวิธีการที่ไม่มีระบบหรือมีน้อยมากเกิดขึ้นมาจากความเชื่อของแต่ละบุคคลที่ได้ประสบพบเห็นมาแล้วนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและทางสังคม การได้ความรู้แบบนี้คือการยอมรับว่าสิ่งที่รู้เป็นเรื่องจริง เพราะมีความเชื่อติดต่อกันมาเป็นเวลานานและไม่ต้องการหลักฐานใดๆ ในการเชื่อ อาจมีการทำพิธีที่อาศัยสิ่งเหนือ

ธรรมชาติมาอธิบายหรือแก้ไขปัญหา ซึ่งการหาความรู้แบบนี้เป็นลักษณะเด่นเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อวิงวอนขอรับรองให้ความกระจ่างต่อๆ มากี่มีการบอกเล่าขานจนกลายเป็นประเพณี เช่น ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลของชาวบ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่ได้รับมาจากอดีตด้วยความเชื่อทางไสยศาสตร์ ก็มีพิธีการแห่นางแมว การทำบุญบังไฟ หรือหากไม่ต้องการให้ฝนตก ก็มีการนำต้นตะไคร้ไปฝังบนดิน โดยเอาส่วนรากให้ชี้ขึ้นไปบนฟ้า หรือการจุดธูปบูชาเทวดาสีหิศ เป็นต้น การมีความเชื่อในเรื่องเหนือสิ่งธรรมดาเป็นวิธีการที่เกิดขึ้นในยุคแรกเริ่มของสังคมมนุษย์ ถึงแม้ว่าความเจริญของมนุษย์จะมีมากขึ้นในปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถทำให้วิธีการทางไสยศาสตร์หมดไปได้ เนื่องจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในบางสิ่งบางอย่างก็ไม่สามารถที่จะอธิบายได้ ซึ่งวิธีการทางไสยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของความเชื่อของแต่ละบุคคลซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

4. การใช้ลางสังหรณ์ หรืออัจฉตติกญาณ (intuition) อัจฉตติกญาณ หรือสัญชาตญาณ หมายถึง สมรรถภาพรู้ภายในตนเอง โดยการพิจารณาภายในจิตโดยตรงและรู้โดยทันที ต่างจากการรู้โดยประสบการณ์อันเป็นการรู้โดยมองภายนอกเพื่อรับข้อมูลใหม่แล้วนำเข้ามาภายในจิต เป็นลักษณะเฉพาะตัวของปัจเจกบุคคลในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งในทางธรรมชาติและทางสังคม เป็นเรื่องของจิตวิทยาบุคคล ซึ่งอาจได้มาจากความรู้สึกส่วนตัวที่สั่งสมมาในอดีต หรือได้มาจากความฝัน ความน่าเชื่อถือของความรู้ประเภทนี้มีน้อย แต่ก็เป็นที่ไม่ว่าจะมองข้ามไปได้

ในทางปรัชญากล่าวว่า สัญชาตญาณ คือสภาวะของจิตที่เข้าใจความจริง และเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับความจริง เป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยตนเอง (the thing-in-itself) ซึ่งเกิดจากการรวมเอาเหตุผลและความรู้สึกส่วนตัว เป็นทัศน์หรือความเห็นแบบสังเคราะห์ จากดวงจิตที่เข้าใจความจริงของสิ่งต่างๆ อย่างแจ่มแจ้งตามสภาพของมัน (ชัยวัฒน์, 2447) ตัวอย่างที่ชัดเจนของความรู้ที่เกิดจากอัจฉตติกญาณ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นความรู้จริงขั้นสูง ได้แก่ การตรัสรู้ (insight) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วิษณุ, 2547) อันเป็นการรู้แจ้งที่เกิดขึ้นโดยการรวบรวมสั่งสมความรู้ไว้อย่างมีระบบ มีเหตุผลที่เป็นจริงเกิดขึ้นในสมองของพระองค์ และเกิดระบบความคิดฉบับล้นที่ลงตัว มองเห็นทางแก้ปัญหาในทันที เช่น ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรม ที่กล่าวว่า กรรมใดใครก่อก็รับกรรมนั้น กรรมเป็นเหตุ ส่วนการรับกรรมเป็นผลอันเกิดจากเหตุ เป็นต้น

5. การใช้สามัญสำนึก (common sense) เป็นการใช้ฐานความรู้เดิมที่มีอยู่ร่วมกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลมาเป็นอารมณ์ในการตัดสินใจหรืออธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมความรู้ที่ได้มาจากบุคคลรอบข้าง และสิ่งที่ได้พบเห็นมาในชีวิตประจำวัน จากการปฏิบัติงาน โดยมีการใช้สโตประสาททั้ง 5 เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือในการอธิบายและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่ม

คน ประสบการณ์ใดที่ช่วยแก้ปัญหาได้ดี ก็จะมีการบอกเล่าแบ่งปันเผยแพร่ออกไป แต่ยังมีข้อจำกัด คือ เนื่องจากบุคคลมีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องประสบการณ์ ความรู้สึก ดังนั้น ความรู้ของแต่ละคนจึงอาจนำไปแก้ไขปัญหาของบุคคลอื่นไม่ได้

6. การอ้างประเพณี (tradition) มีความรู้หลายอย่างที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นความจริง เพราะเขาเชื่อกันมาอย่างนั้นจึงเชื่อตาม จารีตประเพณีของสังคมเป็นแหล่งความรู้ที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ของสังคมมนุษย์ เกิดจากการที่สังคมได้อบรมสมาชิกให้เข้าใจในระบบระเบียบจารีตที่กลุ่มยึดถือปฏิบัติ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการสังเกตการณ์ด้วยตนเอง ทำให้บุคคลเกิดความรู้ที่เป็นระบบมากกว่าการใช้สามัญสำนึกเพียงอย่างเดียว และสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิต หรืออธิบายพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มได้ คนส่วนใหญ่จะยอมรับความเชื่อตามประเพณีนิยมอย่างปราศจากข้อสงสัย อาจมีบางเรื่อง บางประเด็นที่มีคนสงสัยหรือมีการทดสอบความรู้นั้นๆ ด้วยวิธีการของตนเองอยู่บ้าง ความรู้ที่มีแหล่งกำเนิดมาจากความเชื่อตามประเพณีนิยมมักจะเป็นเรื่องที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันทั่วไป จนทำให้บุคคลนั้นสามารถที่จะรู้ว่าต้องทำอะไรบ้าง อย่างไร ในกรณีต่างๆ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีการเลี้ยงดูเด็ก ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น ซึ่งความรู้ที่เชื่อถือสืบทอดกันมาของชุมชนหรือเชื้อชาติที่แตกต่างกันก็อาจจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะและสภาพแวดล้อมของกลุ่มนั้นๆ

7. การอ้างคำกล่าวของผู้รู้ (authority) เป็นพัฒนาการของการแสวงหาความรู้ที่แสดงว่ามนุษย์ได้สร้างสมความรู้มาจนถึงขั้นที่มนุษย์ด้วยกันให้การยอมรับ ความรู้ของผู้ที่ถูกยกย่องให้เป็นผู้รู้จะได้รับการยอมรับ ดังนั้นเมื่อนำไปอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ก็จะได้รับ การยอมรับและเชื่อถือเช่นเดียวกัน แม้ว่าบางครั้งอาจไม่สมเหตุผลผลบ้าง แต่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ก็ใช้วิธีนี้เพื่อการตัดสินใจกันเสมอ

การยอมรับว่าความคิดและความรู้ใดเป็นจริงนั้นเป็นเพราะแห่งความรู้นั้นมีความน่าเชื่อถือนั่นเอง เช่น คำจารึกในศาสนา คำพิพากษาศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลชั้นสูงสุด คำพูดหรือความคิดเห็นของบุคคลสำคัญ ไม่ว่าจะ เป็นคำสอนของศาสดาในศาสนาต่างๆ ซึ่งโดยสาระของการอ้างว่ายอมรับนั้นเป็นเพราะหลัก 3 ประการ คือ 1) มันเป็นเช่นนี้มานานแล้ว 2) รู้สึกว่ามันเป็นเช่นนี้ 3) ผู้รู้พูดว่ามันเป็นเช่นนี้ การจะนำเอาความรู้ของผู้รู้ไปกล่าวอ้างได้นั้น ผู้ศึกษาเองต้องเป็นผู้ที่สนใจศึกษา อภิปราย ถกปัญหากับผู้รู้ด้วยตนเอง กล่าวคือ เป็นผู้ใฝ่รู้เช่นเดียวกัน เช่น การกล่าวอ้างถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษาก็จำเป็นต้องศึกษาด้วยตนเอง ศึกษาจากพระธรรมที่มีการจารึกไว้ และจากการปุจฉา-วิสัชนา ถกประเด็นปัญหากับพระเถระผู้ใหญ่ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมว่ามีวัตรปฏิบัติดี เป็นต้น

ในบางครั้งมีผู้กล่าวว่า การอ้างคำกล่าวของผู้รู้นั้นเป็นการสร้างความเชื่อถือประกอบความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้เกิดการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ ซึ่งการที่บุคคลได้ความรู้มาจากการกล่าวอ้างของ

ผู้รู้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความช่างสังเกต ทั้งพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติต่างๆ ซึ่งในส่วนของผู้ที่ถูกนำมากล่าวอ่านั้นมักจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีอำนาจ มีความรับผิดชอบสูง และเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม ทำให้ผู้อื่นยอมรับคำกล่าวของผู้รู้นั้น

8. หลักตรรกวิทยา (logic) เป็นผลมาจากการที่บุคคลหมั่นสำรวจ สังเกต ตรวจสอบพฤติกรรมสิ่งแวดล้อม แล้วนำมาผนวกกับความสามารถส่วนบุคคลในการวิเคราะห์ เรียงลำดับเหตุการณ์ แล้วนำไปหาเหตุผลและข้อสรุป เน้นกระบวนการสรุป หาความรู้โดยใช้เหตุผล ซึ่งวิธีการได้มาซึ่งความรู้ตามหลักตรรกวิทยาก็คือ การเรียงลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และนำไปหาเหตุผลและข้อสรุป

9. วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) เป็นวิธีการได้มาซึ่งความรู้ที่ได้รับการยอมรับมากกันทั่วโลก เพราะได้มาจากวิธีการที่เป็นระบบระเบียบแบบแผนและพิสูจน์ได้ บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล มีการสังเกตการณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการหาความรู้ที่เที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากที่สุด ซึ่งเหมาะสมที่จะได้ความรู้มาอธิบายหรือบรรยายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังคม

จากวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ทั้ง 9 ข้อดังกล่าวนี้ วิธีการที่ใกล้เคียงกับการวิจัยมากที่สุดคือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นวิธีการที่มีขั้นตอนและแบบแผนเช่นเดียวกับกระบวนการหรือขั้นตอนการวิจัยซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดในบทที่ 2 ต่อไป

การแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นระบบของการสร้างองค์ความรู้ในเชิงประจักษ์และเชิงเหตุผลที่มีเงื่อนไขและหลักการที่ชัดเจน นักวิชาการที่นำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการสร้างองค์ความรู้ต้องสามารถแยกความแตกต่างของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ เข้าใจข้อตกลงเบื้องต้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ รู้จักเครื่องมือที่ใช้ ตลอดจนขั้นตอนในการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนี้ (จันทิมา, 2553)

1. ข้อแตกต่างระหว่างการแสวงหาความรู้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์กับวิธีอื่น

ความรู้ที่ได้จากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้รับการยอมรับว่าเป็นความรู้ที่เป็นศาสตร์ที่อธิบายความจริงได้น่าเชื่อถือมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น Smith (1998) กล่าวถึงข้อแตกต่างของวิธีการที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ในการแสวงหาความรู้ที่เป็นศาสตร์ไว้ 5 ประการคือ

1.1 วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นเชิงระบบ (science is systematic) คือ เป็นการแสวงหาความรู้ โดยเป็นกระบวนการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ เพื่อให้ได้คำตอบที่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ คือ

1.1.1 ระยะเวลาการค้นหา หรือค้นพบ (discovery) เป็นขั้นตอนที่นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบ คำอธิบายต่อแบบแผนของพฤติกรรมที่เฝ้าสังเกต

1.1.2 ระยะเวลาอ้างเหตุผลสนับสนุน (justification) นักวิทยาศาสตร์ตรวจสอบความ ถูกต้องของคำอธิบาย ด้วยการอ้างเหตุผลสนับสนุนคำอธิบายนั้น

1.2 วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นวิธีการเชิงเหตุผล (science is rational) คือ การแสวงหา ความรู้โดยใช้หลักการวิทยาศาสตร์ในการค้นหาคำอธิบาย และตรวจสอบความถูกต้องของคำอธิบาย เพื่อให้ ได้ความรู้ที่มีความเป็นวัตถุวิสัยมากที่สุด

1.3 วิธีการทางวิทยาศาสตร์มีลักษณะเป็นการตรวจสอบโดยตนเอง (science is self-correcting) หมายถึง ข้อสรุปของสิ่งที่ค้นพบสามารถตรวจสอบซ้ำได้เสมอในต่างวาระ หรือต่างสถานที่ เพื่อยืนยัน หรือแก้ไขข้อสรุปเดิม เนื่องจากนักวิทยาศาสตร์มักเริ่มการวิจัยโดยการสังเกตจากหลักฐานที่ ประจักษ์แล้วจึงสรุปเป็นความรู้ ดังนั้นการยืนยันถึงความถูกต้องของสิ่งที่สังเกตจึงต้องอาศัยการ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลย้อนกลับไปมา อันเป็นความพยายามในการลดความไม่แน่นอนให้ได้ มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จนกระทั่งแน่ใจว่าไม่พบสิ่งที่ผิดปกติดันจะมาแย้งข้อสรุปได้ การตรวจสอบตนเอง เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์กล้าที่จะได้แย้งแนวคิดเก่าๆ เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ซึ่งผลการ พิสูจน์จะได้รับการยอมรับนานเพียงใดขึ้นอยู่กับความรู้ใหม่ที่อาจถูกค้นพบโดยละเอียดต่อยอดไปจากที่ เคยศึกษาพิสูจน์และเชื่อกันมา

1.4 วิธีการทางวิทยาศาสตร์มีลักษณะเป็นการสะท้อนความรู้คิดของตนเอง (science is self reflexive) หมายถึง การรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสิ่งที่จะสังเกตว่าจะสังเกตอะไร วิธีการ ติความสิ่งที่กำลังสังเกต และการสร้างคำอธิบายที่สมเหตุสมผลต่อปรากฏการณ์ที่กำลังสังเกต ซึ่งการรับรู้ นั้นเป็นผลมาจากความเชื่อและทัศนคติของบุคคลด้วย ดังนั้นโอกาสในการสรุปสิ่งที่แต่ละบุคคลสังเกตได้ จึงมีโอกาที่จะแตกต่างกันไป เช่น ชูใจมีความเชื่อว่ารายการโฆษณาทางโทรทัศน์มักจะเสนอภาพ เกี่ยวกับผู้หญิงในลักษณะกดขี่ข่มเหงทางเพศ ไม่ยกย่อง แต่มานะเชื่อว่ารายการโฆษณาทางโทรทัศน์ เสนอภาพด้านดี ยกย่องให้เกียรติกับผู้หญิง ซึ่งหากให้ชูใจและมานะวิเคราะห์เนื้อหาของชิ้นงานโฆษณา ขึ้นเดียวกัน โอกาสที่ชูใจจะพบว่าบทโฆษณานำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบของผู้หญิงจะมีมาก และโอกาส ที่มานะจะมองเห็นบทโฆษณานำเสนอภาพลักษณ์ด้านดีก็จะเป็นไปได้สูงเช่นกัน แต่ถ้าทั้ง 2 คน มีความ เชื่อและความคาดหวังต่างกัน แต่ในการสรุปผลการวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ในกรณีดังกล่าวนี้จะเป็น การสรุปโดยอาศัยหลักการสรุปร่วมกันตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า ความจริงทางวิทยาศาสตร์คือ ความเห็นร่วมกันของผู้สังเกต (inter-subjective) มากกว่าความเป็นวัตถุวิสัยของปรากฏการณ์ ดังนั้น

ข้อสรุปที่ได้จากการใช้หลักการศึกษาสังเกตที่เป็นระบบ ผ่านการให้เหตุผล และการตรวจสอบแล้วก็จะถือว่าข้อสรุปนั้นเป็นความจริงที่ดำรงอยู่ได้ตามวัตถุวิสัย (objective existence) ได้เช่นกัน

1.5 วิธีการทางวิทยาศาสตร์มีลักษณะเป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (science is creative activity) วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยจินตนาการของมนุษย์ ทำให้สามารถค้นพบสิ่งที่ยังไม่รู้ หรือมองไม่เห็น ซึ่งจินตนาการนั้นช่วยให้นักวิทยาศาสตร์คิดทบทวนจินตนาการและผูกโยงเหตุและผลของปรากฏการณ์ จนค้นพบสิ่งที่ดำรงอยู่ในอนาคตที่ยังไม่สามารถมองเห็นได้ในปัจจุบัน เช่น กว่าที่นักวิชาการและชาวโลกจะยอมรับแนวคิดว่าโลกกลมตามที่ Aristacus เสนอไว้ก็ใช้เวลาหลายร้อยปี หรือกรณีการคิดต่าง มองต่างจนเกิดการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการคิด จนสามารถผลักดันให้เกิดการปฏิวัติวิทยาการความรู้ เช่น ในเรื่องของการเดินทางของแสง การค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพของไอน์สไตน์ที่อธิบายว่าแสงเดินทางเป็นเส้นโค้งได้เมื่อเดินทางเข้าหาวัตถุที่มีมวลหนาและเคลื่อนที่ช้า ซึ่งข้อค้นพบนี้หักล้างความเชื่อตามทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของนิวตันที่อธิบายว่าแสงเดินทางเป็นเส้นตรงเท่านั้น

2. ข้อตกลงเบื้องต้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์

การวิจัยเป็นการค้นคว้าหาความรู้ที่เชื่อถือได้โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การวิจัยจึงสัมพันธ์และเป็นส่วนหนึ่งของวิทยาศาสตร์ ดังนั้นในการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้จึงต้องยอมรับข้อตกลง (assumption) ของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีดังนี้ (Van Dalen, 1979)

2.1 ความจริงตามธรรมชาติ (nature of reality)

วิธีการทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติจะต้องมีความหลากหลาย เรื่องเดียวกันจะมีปรากฏการณ์เกิดขึ้นหลายอย่าง เกิดขึ้นต่างเวลา ต่างสถานที่กัน มิใช่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน สถานที่เดียวกันตลอด ทุกปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุเสมอ ผลทุกอย่างต้องมาจากสาเหตุ ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ โดยปราศจากสาเหตุ ดังนั้น การค้นคว้าหาความจริงจึงสามารถสังเกต วัด หรือทดสอบเชิงประจักษ์ทั้งเหตุและผลของเรื่องนั้น

2.2 ข้อตกลงเกี่ยวกับรูปแบบของธรรมชาติ (assumption of the uniformity of nature)

ข้อตกลงนี้มีว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างมีระบบ หรือมีเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดและมีแบบฉบับที่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัวของมันนั่นเอง ทุกอย่างมีโอกาสจะเกิดขึ้นในธรรมชาติ และเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็มีโอกาสดังเดิมอีก ภายใต้เงื่อนไขอย่างเดียวกันเสมอโดยไม่มีข้อยกเว้น เช่น ปลุกต้นมะม่วง เมื่อเติบโตได้ที่ก็ต้องให้ผลเป็นลูกมะม่วง จะเป็นฝรั่งไปไม่ได้ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับรูปแบบของธรรมชาตินี้แบ่งได้เป็น 3 สัจพจน์ย่อยๆ ดังนี้

2.2.1 สัจพจน์เกี่ยวกับชนิดของธรรมชาติ (postulate of natural kinds) หมายความว่า ธรรมชาติมีโครงสร้าง คุณสมบัติ และจุดมุ่งหมายของมันเอง ดังนั้น การแสวงหาความรู้ทาง

วิทยาศาสตร์จึงสันนิษฐานว่าสิ่งต่างๆ ที่ต้องการแสวงหาความรู้เป็นสิ่งที่สังเกตได้ (เชิงประจักษ์) เราอาจจัดหมวดหมู่ของสัตว์ พืช แร่ ดิน น้ำ ลม ไฟไว้เป็นกลุ่มเป็นพวกได้ตามคุณสมบัติ 3 ประการนี้ เป็นต้น

2.2.2 สัจพจน์ของความคงเส้นคงวา (postulate of constancy) สัจพจน์นี้ตกลงว่าปรากฏการณ์ของธรรมชาติในเชิงประจักษ์มีลักษณะเป็นแบบแผน (patterned) และเป็นระบบระเบียบ (orderly) ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสุ่มๆ (randomly) และธรรมชาติจะควบคุมคุณลักษณะของมันภายใต้เงื่อนไขเฉพาะอย่าง อยู่ได้ภายในช่วงเวลาจำกัด พุดให้ง่ายก็คือ ธรรมชาติจะมีลักษณะคงที่อยู่ที่ช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ตัวอย่างที่สังเกตได้ง่าย เช่น น้ำจะเป็นน้ำแข็ง ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของอุณหภูมิ ความดัน และอื่นๆ อีก แต่น้ำแข็งก็จะไม่เป็นน้ำแข็งอยู่ตลอดเวลา ถ้าเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงเปรียบได้กับทัศนคติของคน ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขเช่นเดียวกัน

2.2.3 สัจพจน์ของความเป็นเหตุเป็นผล (postulate of determinism) วิธีการทางวิทยาศาสตร์สันนิษฐานว่าปรากฏการณ์เชิงประจักษ์สามารถอธิบายได้ โดยอ้างอิงจากปรากฏการณ์ที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นก่อนหน้า (antecedent) ข้อตกลงข้อนี้มีอยู่ว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาตินั้นมีสาเหตุที่ทำให้มันเกิด และผลทั้งหลายก็จะเกิดมาจากสาเหตุนั้น ตัวอย่างคนเป็นไข้จับสัน สาเหตุมาจากเชื้อยุงกันปล่อง นั่นก็คือจะเป็นได้ต้องโดนยุงกันปล่องกัด ผลจากเหตุ คือ จับไข้แล้วตัวสัน รักษาไม่ดีก็ถึงตายได้ การที่นักศึกษาสอบตก การที่เกิดปรากฏการณ์ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า การเกิดแผ่นดินไหว น้ำท่วม ฯลฯ ต้องมีเหตุและมีผลทั้งนั้น ไม่ใช่เกิดด้วยความบังเอิญ

2.3 ข้อตกลงเกี่ยวกับกระบวนการทางจิตวิทยา (assumption concerning the psychological process) วิธีการทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าข้อเท็จจริงหรือความรู้ที่มนุษย์มีนั้นต้องผ่านกระบวนการทางจิตวิทยา ตั้งแต่การรับรู้ การจำ การคิดไตร่ตรองใช้เหตุผล และทักษะปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ยอมรับและเชื่อถือได้ ซึ่งข้อตกลงนี้แบ่งเป็น 3 สัจพจน์ ดังนี้

2.3.1 สัจพจน์เกี่ยวกับความเชื่อมั่นของการรับรู้ (postulate of reliability of the perceiving) สัจพจน์นี้อธิบายได้ว่า การรับรู้ของบุคคลนั้นต้องเชื่อมั่นได้ นั่นคือประสาทสัมผัสที่ใช้ในการรับรู้ต้องใช้งานได้ และมีความแน่นอนในการรับรู้

2.3.2 สัจพจน์เกี่ยวกับความเชื่อมั่นของการจำ (postulate of reliability of the remembering) อธิบายได้ว่า การจำต้องมีความเชื่อมั่นว่าจำถูกต้อง วิธีการทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่ามนุษย์สามารถระลึกถึงสิ่งที่จำไว้ออกมาได้อย่างเที่ยงตรง เมื่อรับรู้สิ่งใดหรือปรากฏการณ์ใดไว้ ก็สามารถระลึกได้เหมือนเดิม ซึ่งการจำนี้อาจทำได้โดยการจดบันทึก หรือใช้เทปบันทึกก็ได้ นั่นคือ หลักฐานต่างๆ เหล่านี้ต้องกระทำอย่างถูกต้อง

2.3.3 สัจพจน์เกี่ยวกับความเชื่อมั่นของการใช้เหตุผล (postulate of reliability of the reasoning) อธิบายได้ว่าการใช้เหตุผลเพื่อการหาความรู้จำเป็นต้องเชื่อมั่นได้ว่าถูกต้อง กล่าวคือ ต้องเป็นเหตุผลที่ได้มาโดยใช้วิธีการคิดอย่างเป็นระบบ ดังนั้น บุคคลจึงเชื่อว่าความรู้ความจริงต่างๆ ที่นำมาตั้งเป็นกฎเกณฑ์และทฤษฎีต่างๆ เชื่อถือได้ เพราะตั้งมาจากรากฐานของเหตุผลชั้นสูง

3. เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์

การแสวงหาความรู้ของมนุษย์นั้นนอกจากอุปกรณ์ภายนอกที่จำเป็นในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว เครื่องมือที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือ ความสามารถของมนุษย์ซึ่งอาจแบ่งได้ 2 ประการคือ

3.1 ประสาทรับรู้ของมนุษย์ (human senses) ทำให้เราสามารถสังเกตปรากฏการณ์บนโลกที่เป็นจริงเชิงประจักษ์ ประกอบด้วยอวัยวะการรับรู้ทั้ง 5 ประการของมนุษย์ คือ ตา (ดู/มองเห็น) หู (ฟัง/ได้ยินเสียง) ลิ้น (รับรสชาติ) จมูก (ได้กลิ่น) และผิวหนัง (สัมผัส/รับความรู้สึก)

3.2 จิตใจของมนุษย์ (human mind) คือ การใช้สมองทำหน้าที่ประมวลข้อมูลที่รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 มาคิด พิจารณา ไตร่ตรอง ใช้เหตุผล ตั้งข้อสังเกต แก้อัศจรรย์เกี่ยวกับสิ่งที่เราสังเกต

4. ขั้นตอนในการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์

4.1 ตั้งปัญหา (identification and definition of the problem) จะต้องมีปัญหาที่สนใจจะหาคำตอบ อาจมาจากความอยากรู้อยากเห็นหรือปัญหาที่เผชิญอยู่ (ปรากฏการณ์) ที่สำคัญ ปัญหาต้องชัดเจน โดยต้องเลือกปัญหาที่จะศึกษา ทำความเข้าใจ ให้นิยามเกี่ยวกับปัญหาได้

4.2 ตั้งสมมติฐาน (formulation of hypothesis) จะต้องมีการตั้งสมมติฐาน เพื่อคาดคะเนว่าคำตอบของปัญหานั้นคืออะไร โดยใช้ความรู้ และการค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างมีหลักการ

4.3 ขั้นตอนจัดทำข้อมูล ประกอบด้วย การเก็บรวบรวม (collect) การเรียบเรียงจัดระบบ (organization) และการวิเคราะห์ (analysis) จากสมมติฐานที่ตั้งไว้จะต้องหาหลักฐานต่างๆ มาพิสูจน์ด้วยการสังเกต ค้นคว้า ทดลอง และสรุปให้ได้ว่า จะยอมรับ หรือปฏิเสธสมมติฐานนั้น

4.4 การสรุปผล (formulation of conclusion) จากข้อสรุป หากยังไม่ใช่คำตอบที่แท้จริง ก็ต้องทำวิจัยต่อไป เพื่อหาข้อสรุปที่แท้จริงของปัญหานั้นๆ

4.5 การตรวจสอบผล (verification) เพื่อยืนยันหรือปฏิเสธผลในขั้นการสรุปผล รวมถึงการนำผลไปปฏิบัติทดลอง

การวิจัยนิเทศศาสตร์

หากจะกล่าวถึง “การวิจัยนิเทศศาสตร์” (Research for Communication Arts) อย่างกว้าง อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยนิเทศศาสตร์เป็นการวิจัยที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับวิชาทางการสื่อสาร จึงอาจเรียกการวิจัยนิเทศศาสตร์อีกชื่อหนึ่งว่า “การวิจัยการสื่อสาร” (Communication Research) ได้ ทั้งนี้ผู้ให้ความหมายของการวิจัยการสื่อสารหรือการวิจัยนิเทศศาสตร์ไว้หลากหลาย ดังนี้

การวิจัยการสื่อสาร เป็นการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ โดยครอบคลุมถึงผู้ส่งสาร สื่อ เนื้อหาของสาร และผู้รับสารในสถานการณ์แตกต่างกัน ซึ่งจำต้องอาศัยการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ (บุญเลิศ ศุภดิลก. 2547: 6)

การวิจัยการสื่อสาร เป็นการศึกษาที่เป็นระบบอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและการจัดการความหมายและความจริงทางสังคม หรือศึกษาการไหลของข้อมูลข่าวสาร และการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคลในบริบทต่างๆ (Rubin, Rubin, Haridakis, and Piele. 2010: 15)

การวิจัยทางนิเทศศาสตร์ คือ กระบวนการแสวงหาความรู้ ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ทางสังคมด้านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อพิสูจน์หรือหาคำตอบด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อการประยุกต์ใช้และการพัฒนาปัญญา (ธิตพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์. 2548: 6)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การวิจัยนิเทศศาสตร์ หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ ทำความเข้าใจหรือหาคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการสื่อสารหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยใช้วิธีการที่เป็นระบบระเบียบ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ เพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานเชิงประจักษ์หรือเหตุผลที่รับฟังได้ในการยืนยันข้อค้นพบอันจะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการหรือการประยุกต์ใช้ต่อไป

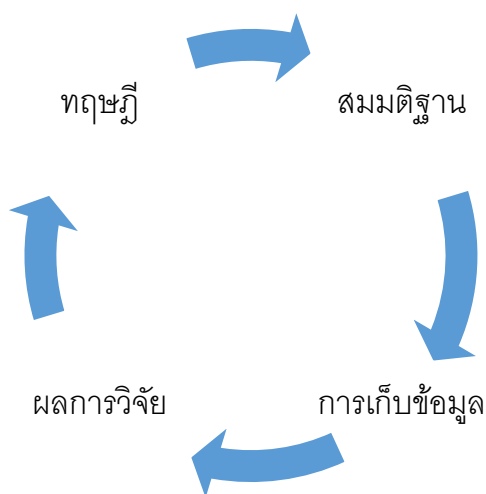
อย่างไรก็ตามคนส่วนใหญ่มักแยกไม่ออกกระหว่างความแตกต่างของการวิจัยทางนิเทศศาสตร์กับการวิจัยทางสังคมศาสตร์อื่น ๆ ทั้งนี้เราอาจสังเกตประเด็นในการวิจัยได้ว่า การวิจัยทางนิเทศศาสตร์จะเน้นศึกษา การสื่อ “ความหมาย” ของผู้คนในสังคมผ่าน “สาร” ที่ส่งถึงคนอื่น ๆ ด้วยวิธีตามธรรมชาติของการสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ตั้งแต่สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ สื่อสมัยใหม่ โฆษณา และการประชาสัมพันธ์ (Reinard, John C., 2001, p. 4-5) ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์เนื้อหาจึงเป็นวิธีการศึกษาวิจัยที่ถือกำเนิดและเป็นเอกลักษณ์ของการวิจัยทางนิเทศศาสตร์

1. ความสำคัญของการวิจัยทางนิเทศศาสตร์

การวิจัยทางนิเทศศาสตร์มีความสำคัญใน 2 ด้าน ดังนี้

1.1 ความสำคัญทางวิชาการ: การวิจัยช่วยสร้างและทดสอบทฤษฎี

การวิจัยกับทฤษฎีเปรียบเสมือนเหรียญสองด้านที่ต้องประกบติดกันอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยนิเทศศาสตร์ที่ใช้วิธีการแบบศาสตร์เป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งแสดงได้ด้วยกงล้อของศาสตร์ (the wheel of science) (Babbie, 2010: 43 อ้างถึงใน โมไนยพล วัฒนเวช, 2557 เอกสารการสอนชุดวิชาการวิจัยทางนิเทศศาสตร์: 1-7)

ภาพที่ 1 กงล้อของศาสตร์

เมื่อนักวิจัยนิเทศศาสตร์มีข้อสงสัยที่ต้องการหาคำตอบด้วยการวิจัย จำเป็นต้องมีการคาดคะเนคำตอบหรือตั้งสมมติฐาน โดยการตั้งสมมติฐานที่ดีควรมีรากฐานมาจากทฤษฎีหรือสามารถอธิบายเหตุผลของการตั้งสมมติฐานนั้นได้ด้วยทฤษฎีนั่นเอง หลังจากนั้นนักวิจัยจะต้องเก็บข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งต้องมีการออกแบบวิจัย กำหนดประชากรเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง โดยมีทฤษฎีอยู่เบื้องหลัง เช่นเดียวกับการสรุปผลจากข้อมูลที่เก็บมาเป็นผลการวิจัย ยังต้องมีทฤษฎีเป็นตัวกำกับการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย

หลังจากนั้นผลการวิจัยที่ยอมรับหรือปฏิเสธสมมติฐานจะย้อนกลับไปให้นักวิจัยนิเทศศาสตร์กลับไปทบทวนทฤษฎีที่นำมาใช้ว่า จะยืนยัน (confirm) ปรับเปลี่ยน (modify) หรือล้มล้าง (overthrow) ทฤษฎีนั้น ๆ หรือไม่ อย่างไร

ส่วนแนวทางวิจัยนิเทศศาสตร์ที่ไม่เน้นวิธีการแบบศาสตร์ ซึ่งมักไม่มีการตั้งสมมติฐานไว้ล่วงหน้า แต่จะเริ่มต้นด้วยการเก็บข้อมูลจนเพียงพอและอิมตัว แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบหรือผลการวิจัย หากนักวิจัยนิเทศศาสตร์สามารถพัฒนาข้อค้นพบหรือผลการวิจัยให้มีความเป็นนามธรรม

มากยิ่งขึ้น ข้อค้นพบหรือผลการวิจัยนั้นก็จะเป็นทฤษฎีจากฐาน (grounded theory) หรือเกิดเป็นทฤษฎีนิเทศศาสตร์ทฤษฎีใหม่ ๆ ขึ้นได้

1.2 ความสำคัญทางวิชาชีพ: การวิจัยช่วยในการประเมินการสื่อสาร

ในวิชาชีพทางนิเทศศาสตร์มักจะเกี่ยวข้องกับการผลิตงานด้านการสื่อสารและการวางแผนการสื่อสาร ซึ่งในกระบวนการผลิตงานด้านการสื่อสารหรือการวางแผนการสื่อสาร โดยทั่วไปมักจะประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ คือ ก่อนการผลิตหรือก่อนการวางแผน การลงมือผลิตหรือการลงมือวางแผน การเผยแพร่ผลงานหรือการดำเนินการตามแผน และการประเมินผลงานหรือแผน

การประเมินสามารถทำได้ในทุกขั้นตอนดังกล่าว เช่น การสำรวจความต้องการของผู้ชมก่อนผลิตรายการโทรทัศน์ การทดสอบแนวคิดการสร้างสรรคงานโฆษณา การเข้าถึงสื่อโฆษณาของกลุ่มเป้าหมาย การติดตามปัญหาอุปสรรคระหว่างดำเนินการแผนรณรงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์ การประเมินผลความสำเร็จของโครงการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

วิธีการประเมินการสื่อสารที่จะทำให้ผลการประเมินเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ก็คือ การประเมินด้วยการวิจัยนั่นเอง เนื่องจากการวิจัยเป็นวิธีการที่เป็นระบบระเบียบและมีหลักเกณฑ์ทางวิชาการ รวมทั้งยังสามารถอธิบายที่มาที่ไปของผลการประเมินได้อย่างมีเหตุผลอีกด้วย

นอกจากนั้น การวิจัยยังมีความสำคัญทางวิชาชีพในแง่ของการช่วยตอบข้อสงสัยในการทำงานหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในบริบทต่างๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่น่าเชื่อถือและนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสมที่สุดต่อไป ซึ่งอาจทำได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยเชิงสำรวจ เป็นต้น

2. ประเภทของการวิจัยนิเทศศาสตร์

การวิจัยนิเทศศาสตร์ นอกจากจะจัดแบ่งประเภทตามการวิจัยทางสังคมศาสตร์ทั่วไป โดยใช้เกณฑ์การแบ่งตามเป้าหมายของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย และแนวทางการวิจัยแล้ว ยังสามารถจัดแบ่งประเภทตามแนวคิดหลักทางนิเทศศาสตร์ โดยใช้เกณฑ์การแบ่งตามองค์ประกอบของการสื่อสาร และระดับของการสื่อสารได้อีกด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 แบ่งตามเป้าหมายของการวิจัย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ (Cozby. 1994: 8-10 และสุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2545: 6)

2.1.1 การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) เป็นการวิจัยโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ความรู้ที่เป็นพื้นฐานทางวิชาการ (basic knowledge) อันอาจกล่าวได้ว่า เป็นการค้นหาความรู้เพื่อความรู้ การวิจัยประเภทนี้จะช่วยสนองต่อความสนใจของนักวิชาการที่จะนำความรู้ที่ค้นพบไปขยายการศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ที่ลึกซึ้งขึ้นต่อไป หรือเป็นการวิจัยเพื่อสร้าง ปรับ หรือทดสอบทฤษฎี

2.1.2 การวิจัยประยุกต์ (Applied research) เป็นการวิจัยโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ความรู้ในเชิงประยุกต์ (applied knowledge) หรือหวังผลในการนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ การวิจัยประเภทนี้มักสนองต่อความต้องการของนักวิชาชีพในการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการทำงาน

2.2 แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ (De Vaus. 2001: 1-2)

2.2.1 การวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) เป็นการวิจัยเพื่อตอบคำถามว่า “ปรากฏการณ์ที่สนใจคืออะไร” หรือเป็นการพรรณนาหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่สนใจเท่านั้น โดยไม่มีการศึกษาว่า ปรากฏการณ์นั้นอธิบายได้ด้วยอะไร หรือปรากฏการณ์นั้นจะไปอธิบายหรือทำให้เกิดอะไรต่อไป เช่น การวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของเด็กเท่านั้น โดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของเด็ก หรือพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์จะทำให้เกิดปรากฏการณ์อย่างไรกับเด็กต่อไป เป็นต้น

2.2.2 การวิจัยเชิงอธิบาย (Explanatory research) เป็นการวิจัยเพื่อตอบคำถามว่า “ทำไมจึงเกิดปรากฏการณ์ที่สนใจขึ้น” หรือเป็นการค้นหาสาเหตุมาอธิบายปรากฏการณ์ที่สนใจ หรือเป็นการค้นหาว่า ปรากฏการณ์ที่สนใจนั้นจะไปอธิบายหรือทำให้เกิดปรากฏการณ์ใดต่อไป เช่น การวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของเด็ก ซึ่งผลการวิจัยอาจพบว่า การสื่อสารในครอบครัวมีผลต่อพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของเด็ก หรือการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์กับความก้าวร้าวของเด็ก ซึ่งผลการวิจัยอาจพบว่า ยิ่งเด็กเล่นเกมออนไลน์มาก ยิ่งทำให้เด็กมีความก้าวร้าวเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2.3 แบ่งตามแนวทางการวิจัย แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ (Creswell. 2009: 12-15)

2.3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เป็นการวิจัยที่ใช้แนวทางการวิจัยด้วยวิธีการแบบศาสตร์ ซึ่งถือว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขได้ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การให้นิยามเชิงปฏิบัติการ” (Operational definition) และมีการสร้างเครื่องมือ เช่น แบบสอบถาม มาใช้ในการเก็บข้อมูล ดังนั้นการวิจัยประเภทนี้จะใช้ตัวเลขเป็นหลักฐานสำคัญในการยืนยันข้อค้นพบ และใช้สถิติเป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เป็นการวิจัยที่ไม่ใช่แนวทางการวิจัยด้วยวิธีการแบบศาสตร์ แต่ใช้การตีความและการหาความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ โดยผู้วิจัยจะเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้น ผลการวิจัยประเภทนี้จะไปในลักษณะที่เป็นการพรรณนาความและไม่เน้นข้อมูลที่เป็นตัวเลขหรือสถิติ

2.3.3 การวิจัยเชิงผสมผสานวิธี (Mixed method research) เป็นการวิจัยที่ใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยเรื่องเดียวกัน อาจเป็นการทำวิจัยประเภทใดประเภทหนึ่งก่อน แล้วจึงค่อยใช้การวิจัยอีกประเภทหนึ่งตามมา เช่น ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพก่อนเพื่อนำผลมาสร้างแบบสอบถามในการวิจัยเชิงปริมาณในภายหลัง เป็นต้น หรืออาจทำวิจัยทั้งสองประเภทพร้อมๆ กัน เช่น ใช้ผลการวิจัยเชิงคุณภาพมาช่วยขยายผลการวิจัยในเชิงปริมาณให้มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น เป็นต้น

2.4 แบ่งตามองค์ประกอบของการสื่อสาร แบ่งได้ 5 ประเภท (โมโนยพล ธรณเวช, 2557 เอกสารการสอนชุดวิชาการวิจัยทางนิเทศศาสตร์: 1-10)

2.4.1 การวิจัยผู้ส่งสาร (Communicator research) เป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลจากบุคคลที่เป็นแหล่งสาร หรือผู้เข้ารหัสในกระบวนการสื่อสาร เช่น นักการเมือง บรรณาธิการ นิตยสาร ผู้สื่อข่าว นักเขียนการ์ตูน ผู้กำกับภาพยนตร์ เป็นต้น ประเด็นในการวิจัยผู้ส่งสาร เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะคติในการสื่อสาร กลยุทธ์ในการสื่อสาร และอุปสรรคในการสื่อสาร เป็นต้น

2.4.2 การวิจัยสาร (Content research) เป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลจากสารที่นำเสนอผ่านสื่อต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ถึงปริมาณมากหรือน้อยในประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ หรือวิเคราะห์ตีความหมายที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหา หรือสังเคราะห์หาข้อสรุปจากเนื้อหาที่อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน

2.4.3 การวิจัยสื่อ (Media research) เป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลจากบุคคลในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์การผู้ผลิตสื่อ เช่น การสัมภาษณ์ผู้บริหารองค์การสื่อเกี่ยวกับการปรับองค์การในยุคดิจิทัล เป็นต้น หรือเป็นการวิจัยที่เก็บข้อมูลจากตัวสื่อโดยตรง เช่น การวิเคราะห์การครอบคลุมการกระจายเสียงของสื่อวิทยุชุมชน เป็นต้น

2.4.4 การวิจัยผู้รับสาร (Audience research) เป็นการเก็บข้อมูลจากบุคคลที่เป็นผู้รับสาร ในประเด็นทั่วไปที่ไม่ใช่ผลกระทบที่ได้รับ ประเด็นในการวิจัยผู้รับสาร เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะคติในการสื่อสาร พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ การแสวงหาข่าวสาร แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อ ความคาดหวังในการเปิดรับสื่อ และความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อ เป็นต้น

2.4.5 การวิจัยผลกระทบ (Effect research) เป็นการเก็บข้อมูลจากบุคคลที่เป็นผู้รับสาร ในประเด็นที่เป็นผลกระทบที่ได้รับจากการสื่อสาร ซึ่งโดยทั่วไปจะกล่าวถึงผลกระทบของการสื่อสารใน 3 ด้าน คือ ความรู้ (knowledge) ทักษะคติ (attitude) และพฤติกรรม (practice)

อย่างไรก็ตาม การวิจัยนิเทศศาสตร์เรื่องหนึ่งอาจจะมี การวิจัยในหลายองค์ประกอบของการสื่อสารได้ เช่น การวิจัยเกี่ยวกับภาพความรุนแรงที่นำเสนอทางสื่อหนังสือพิมพ์ อาจจะใช้ผู้ส่งสาร โดยสัมภาษณ์บรรณาธิการเกี่ยวกับนโยบายการนำเสนอภาพความรุนแรง และวิจัย

สาร โดยไปวิเคราะห์ภาพข่าวทางสื่อหนังสือพิมพ์ว่า มีปริมาณภาพข่าวที่รุนแรงมากน้อยเพียงใด รวมทั้ง อาจารย์ผู้รับสาร โดยไปสำรวจความคิดเห็นของผู้อ่านเกี่ยวกับการนำเสนอภาพความรุนแรงทางสื่อ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

2.5 แบ่งตามระดับของการสื่อสาร แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ (Frey. 1992: 9-11)

2.5.1 การวิจัยการสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาสารภายในบุคคลที่ส่งถึงตนเอง และกระบวนการรับรู้ที่บุคคลใช้ในการพัฒนาสารเพื่อส่งไปยังผู้อื่น หรือกระบวนการรับรู้ที่บุคคลใช้ในการรับสารจากผู้อื่น รวมถึง การศึกษาวิธีการเข้ารหัสหรือการสร้างสารเพื่อส่งไปยังผู้อื่น หรือวิธีการถอดรหัสหรือการตีความสารที่ได้รับจากผู้อื่น

2.5.2 การวิจัยการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน การสนทนา และการโน้มน้าวใจ

2.5.3 การวิจัยการสื่อสารกลุ่ม (Group communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน 3-15 คน ซึ่งมารวมตัวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ร่วมกัน

2.5.4 การวิจัยการสื่อสารองค์การ (Organizational communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในระบบสังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคน หลายกลุ่มซึ่งพึ่งพาอาศัยกัน โดยมุ่งหวังบรรลุเป้าหมายร่วมกัน และมีโครงสร้างลำดับชั้นความสัมพันธ์ ของสมาชิกแต่ละคนอย่างชัดเจน

2.5.5 การวิจัยการสื่อสารสังคม (Societal communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในหรือระหว่างระบบสังคมที่ประกอบไปด้วยองค์การ หลายองค์การซึ่งพึ่งพาอาศัยกัน การวิจัยการสื่อสารสังคม ยังแบ่งได้อีก 3 ประเภทย่อย ดังนี้

2.5.5.1 การวิจัยการสื่อสารสาธารณะ (Public communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาการสื่อสารของบุคคลกับกลุ่มประชาชนขนาดใหญ่ที่ยังพอทราบขอบเขต แน่นนอน และยังไม่จำเป็นต้องใช้สื่อมวลชน

2.5.5.2 การวิจัยการสื่อสารวัฒนธรรม (Cultural communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างหรือ เป็นวัฒนธรรมย่อยในสังคม โดยอาจเป็นการสื่อสารของสมาชิกในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากคน ส่วนใหญ่ ที่เรียกว่า การวิจัยการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural communication research

) หรือการสื่อสารของสมาชิกในวัฒนธรรมเดียวกัน แต่มีคุณลักษณะบางอย่างต่างกัน เช่น เชื้อชาติ สีผิว ที่เรียกว่า การวิจัยการสื่อสารภายในวัฒนธรรม (Intracultural communication research)

2.5.5.3 การวิจัยสื่อสารมวลชน (Mass or mediated communication research) เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาวิเคราะห์สารที่ถูกส่งผ่านสื่อมวลชน พฤติกรรมการใช้สื่อมวลชนของผู้รับสาร รวมถึงผลกระทบของสารจากสื่อมวลชนต่อผู้รับสารในด้านต่างๆ

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารในระดับที่สูงกว่าอาจครอบคลุมถึงการสื่อสารในระดับที่ต่ำกว่า ดังนั้นการจะพิจารณาจำแนกประเภทของการวิจัยนิเทศศาสตร์ตามระดับของการสื่อสารต้องพิจารณาที่ระดับการสื่อสารที่สูงสุดเป็นหลัก

3. วิวัฒนาการของการวิจัยนิเทศศาสตร์

การวิจัยทางด้านนิเทศศาสตร์ถือเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงระยะท้าย ๆ หากเปรียบเทียบกับบรรดาการศึกษาด้านสังคมศาสตร์อื่น ๆ โดยเริ่มแรกเกิดขึ้นภายในหน่วยงานสนับสนุนการศึกษาและสถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรี จึงเน้นไปที่การวิจัยประยุกต์ซึ่งเกี่ยวข้องกับภารกิจในวิชาชีพด้านการสื่อสาร นักวิชาการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์หลายคนเน้นการตั้งคำถามกับทฤษฎี รวมทั้งคำถามเกี่ยวกับสื่อในประเด็นต่าง ๆ

ทั้งนี้ปารีสชาติ สถาปิตานนท์ (2545) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า หากไม่นับรวมการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสื่อสารของมนุษย์ เมื่อราว 300 ปีก่อนคริสตกาลในสมัยกรีกและโรมัน ซึ่งมีผลงานเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการพูดต่อหน้าสาธารณชนของ Plato และ Aristotle รวมทั้งผลงานเกี่ยวกับการสื่อสารในทีสาธารณะเพื่อการพัฒนาและธำรงรักษาระบบการปกครองและระบบสังคมของอาณาจักรโรมันของ Cicero และ Quintilian อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยนิเทศศาสตร์ได้ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างอย่างชัดเจนในปลายศตวรรษที่ 19

วิวัฒนาการของการวิจัยนิเทศศาสตร์นั้นเกิดขึ้นควบคู่ไปกับวิวัฒนาการของแบบจำลองและทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ โดยอาจจะแบ่งวิวัฒนาการของการวิจัยนิเทศศาสตร์ได้เป็น 2 ช่วง ดังนี้ (ปารีสชาติ สถาปิตานนท์. 2545: 32)

3.1 การวิจัยนิเทศศาสตร์ที่เน้นการวิจัยเชิงประจักษ์

การวิจัยนิเทศศาสตร์ในช่วงนี้จะพิจารณาการสื่อสารในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral) และมองการสื่อสารเป็นแบบเส้นตรง (Linear) โดยเริ่มต้นศึกษาในสหรัฐอเมริกา แบบจำลองการสื่อสารที่มีการกล่าวถึงกันมาก คือ แบบจำลองเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Model) ที่ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยมีพื้นฐานมาจากแบบจำลองสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus-response model หรือ S-R model) ซึ่งแบบจำลองนี้มีสาระว่า สื่อมวลชน

จะส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรงและบังเกิดผลตามที่สื่อมวลชนต้องการ แบบจำลองนี้ถูกนำไปใช้อธิบายความสำเร็จของการโฆษณาชวนเชื่อในช่วงเวลานั้น

หลังจากนั้นได้มีการวิจัยเพื่อทดสอบแบบจำลองดังกล่าว ผลปรากฏว่า ไม่เป็นไปตามนั้นทั้งหมด จึงทำให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาแบบจำลองที่ให้ความสำคัญกับบริบทของการสื่อสารด้วย เช่น การวิจัยของ Paul Lazarsfeld ในปี ค.ศ. 1930 ทำให้ได้แบบจำลองการไหลของข่าวสารแบบสองขั้นตอน (Two-step flow model) การวิจัยของ Kurt Lewin ในปี ค.ศ. 1930 ทำให้ได้แบบจำลองผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper model) และการวิจัยของ Joseph Klapper ในปี ค.ศ. 1960 ทำให้ได้แบบจำลองเกี่ยวกับผลการสื่อสารอันจำกัด (Limited effect model) เป็นต้น

3.2 การวิจัยนิเทศศาสตร์ที่เน้นการวิจัยเชิงวิพากษ์

ในระหว่างที่การวิจัยนิเทศศาสตร์ที่เน้นการวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลกระทบของสื่อมวลชนดำเนินอยู่ในสหรัฐอเมริกา การวิจัยนิเทศศาสตร์ในยุโรปได้เริ่มต้นอย่างจริงจังประมาณกลางทศวรรษที่ 1960 (ศิริชัย ศิริกายะ. 2531: 91) โดยเป็นการพิจารณาการสื่อสารในแบบองค์รวม (Holistic approach) และมองการสื่อสารในเชิงปฏิสัมพันธ์ตอบสนอง (Transactional) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของ Karl Marx และพัฒนามาเป็นลัทธิมาร์กซ์ใหม่ในหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งนี้การวิจัยนิเทศศาสตร์ในช่วงนี้จะใช้แนวทางการวิจัยเชิงวิพากษ์ โดยจะไม่ค่อยสนใจศึกษาผลกระทบของการสื่อสาร แต่จะมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับอำนาจทางสังคม โดยพยายามค้นหาความคิดที่ฝังอยู่ในเนื้อหาที่ปรากฏทางสื่อมวลชน เพราะเชื่อว่าเนื้อหาเหล่านั้นมาจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยการกำหนดของโครงสร้างทางสังคม หรือมุ่งศึกษาการครอบงำ ผูกขาด และควบคุมสื่อมวลชน โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบนของสังคมมาใช้ หรือหากจะศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้รับสารก็จะได้เน้นการหาคำอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรม แต่มุ่งที่จะทำความเข้าใจพฤติกรรมดังกล่าว หรือมุ่งตีความถึงความหมายของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น

นักวิจัยเชิงวิพากษ์ที่มีชื่อเสียง เช่น Antonio Gramsci และ Louis Althusser ที่สนใจศึกษาการครอบงำความคิดคนในสังคมของสถาบันสื่อสารมวลชน Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse และ Walter Benjamin แห่งสำนักแฟรงเฟิร์ต (Frankfurt School) ที่สนใจศึกษาพลังอำนาจของสื่อมวลชนในฐานะเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างวัฒนธรรม และ Michel Foucault ผู้ที่มีชื่อเสียงเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis) โดยสนใจศึกษาว่า ความรู้และข่าวสารคือที่มาของอำนาจ เป็นต้น

สำหรับการวิจัยนิเทศศาสตร์ในปัจจุบันนี้ได้ให้ความสำคัญทั้งการวิจัยเชิงประจักษ์ และการวิจัยเชิงวิพากษ์ ขึ้นอยู่กับว่าปัญหำของการวิจัยสอดคล้องกับแนวทางการวิจัยแบบใด และยังมีงานวิจัยนิเทศศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่ใช้ทั้งการวิจัยเชิงประจักษ์และการวิจัยเชิงวิพากษ์ในการแสวงหาคำตอบในงานวิจัยเรื่องเดียวกัน

สรุป

การวิจัยทางนิเทศศาสตร์.....